

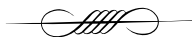
román és szerb lakói büszkék voltak városuk megyeszékhely, katonai és jogszolgáltatási központ voltára, két – katolikus és ortodox – püspöki palotájára és székesegyházára, tizennyolc parkosított közterére, villamosforgalmára. Az 1900-as évek elején a magyar városok polgárai és előljárói bizakodóan néztek a jövőbe és tervezetek. Közvágóhidat, főreáliskolát, egyetemet, cukorgyárat, villanytelepet, takarékpénztárat, víz- és csatornarendszert, kultúrpalotát, kőszínházat, járványkórházat, népszállót, iparcsarnokot, munkásházakat. És még ki tudja, hányféle „modernizáló idea” fordult meg a városi szennátorok és self-made-manek fejében...

A kötet a Kárpátia könyvek első darabja. A Szabó Pál Csaba és Bayer Zsolt által szerkesztett sorozat célja a történelmi Magyarország utolsó bő negyed századának (1890–1918) mindennapjainak, eseményeinek, helyszíneinek, szereplőinek a bemutatása. A következő kötetekben a magyar turizmus kialakulása és a korszak a bor- és szőlőkultúrája kerül földolgozásra. A sorozat impozáns és attraktív kötetel kezdődött, amely értékes adatokkal, élvezetes korabeli szöveggel, kitűnő minőségű és széleskörű kép- és térképanyaggal invitál sétára bennünket a boldog békeidők promenádján.

MIKLÓS PÉTER

## M E S S Z E L Á T Ó

# Magyarok Latin-Amerikában a dualizmus korában (1867–1918)



Magyarországról az 1800-as évekig jórészt misszionáriusok és zsoldosok jutottak ki a távoli kontinens, Amerika földjére. Ezen belül Latin-Amerikába, a magyarok első tömeges bevándorlása az 1820-as évekre tehető.<sup>1</sup> Ezek a honfitársaink azonban szétszóródva új hazájuk területén, gyorsan beolvadtak a helyi közösségekbe. A kiegyezés (1867) utáni évtizedekben újabb magyar bevándorlási hullám érkezett Latin-Amerikába. A Magyarországot – különösen Veszprém és Fejér megyét<sup>2</sup> – nagyobb csoportokban elhagyó magyarok Brazília déli részén telepedtek le – magyarságukat azonban többségük rövid időn belül elvesztette az ott élő német telepesek hatására. Kisebb részük viszont híven kitartott úgy hitében, mint nemzeti hovatartozásában. Brazíliában ezt bizonyítja a Szent István Királyról elnevezett templomuk is, ami a kulturális identitás meg-

őrzésének autentikus bizonyítéka (A magyar bencések, 1981). Latin-Amerika területén, Brazílián kívül, ebben az időszakban, Argentínába, Uruguayba, Paraguayba, az Andok térségbe, Közép-Amerikába, Mexikóba és a Karib-szigetvilágba érkeztek magyarok. Tanulmányunk, a latin-amerikai magyar bevándorlás főbb vonásait vizsgálja a Kiegyezés éve és az első világháború vége közötti időszakban. Munkánk megírásakor jórészt Torbágyi Péter (2004) kiváló munkájára és az irodalomjegyzékben felsorolt forrásmunkákra támaszkodtunk.

## Brazília

A második hullámban (1870-es évektől az 1900-as évek első két évtizedéig) Latin-Amerikába érkezett magyarok pontos számát nehéz megmondani, de egyes szerzők

(Torbágyi, 2004, 39. Piller, 1998, 15.), a rendelkezésre álló adatok alapján maximum 10-12 ezer magyar kivándorlóról tesznek említést, akik német, olasz és francia kikötőkből indultak útnak az Új Világ jobb megélhetést ígérő országaiba. Az érkezők jelentős része Brazília déli részén, Santa Catarina és Rio Grande do Sul államokban telepedett le. Ezt a döntésüket valószínűleg az északabbra található államok forró klimatikus tényezőinek ismerete is befolyásolhatta. A két állam területén, jelentős magyar kolónia négy helyen jött létre: Santo Antonio Patrulhán (250 családdal), Jaguarn (50 család), Canto Galón, és Jaraguá do Sulban (230 család). Ezen kívül, érkeztek magyarok Brazília más részeire is, mint Monte Verde, vagy São Pauló környékére, többek között, amiről Torbágyi (2004) alapos munkájában további részleteket is olvashatunk.

Gazdasági – társadalmi szempontból, ezek a kivándorlók jórészt földművesek voltak és a brazíliai német bevándorló földművesek telepeihez, vagy falvaihoz kapcsolódva próbáltak boldogulni. Mint minden bevándorló nemzet fiai, ők is kaptak 120 hold földet, mezőgazdasági eszközöket, és állatokat, hogy új hazájukban emberhez méltó körülmények között kezdhessék meg életüket (Torbágyi, 2004; Boglár, 1943). A brazil kormány „adakozó” politikájának célja nyilvánvalóan az volt, hogy a bevándorlók számára vonzóvá tegye az országot, s ez által a hatalmas néptelen területeket benépesítse. Ennek megvalósítására használták eszközüil a propagandát és az olasz hajótársaságok ügynökeit, akik tízezer számra szállították az „öreg kontinens” egyes országainak lakosait – köztük a magyarokat is –, különösen a föld-



PORTO ALEGRE (RIO GRANDE DO SUL ÁLLAM FŐVÁROSA) KÖZPONTJA NAPJAINKBAN. A VÁROSBA AZ 1870-ES ÉVEKTŐL ÉRKEZTEK MAGYAROK  
WWW.PUCRS.BR

műveseket, az Új Világ távoli, ígéretekben nem szűkölködő országaiba (Boglár, 1943).

Ami a társasági életet illeti, Jaguarn megalapították a Petőfi Sándor Olvasókört, Canto Galónban az első magyar egyesületet, ahol magyar nyelvű előadásokat szerveztek és az iskolában is magyarul tanítottak (illetve németül és portugálul). Jaraguá de Sulban az első katolikus egyület alakult meg, ezen kívül templomot és iskolát is létre hoztak. São Paulóban 1892-ben Osztrák–Magyar Egyesület (Viribus Unitis) alakult, amit 1912-ben feloszlattak, majd 1913-ban megalakították helyette a Sociedade Austro–Hungara Donau-t. Azonban ezt is 1916-ban, az első világháború miatt bezárták, ma viszont, mint osztrák klub működik továbbra is. Az 1800-as évek végén alakult meg az Osztrák–Magyar Segélyegylet, ami valójában csak osztrák bevándorlókat támogató, és csak nevében alkalmazkodott az aktuális államérdekekhez (Piller, 1998).

Később, az 1900-as évek elején, a brazíliai magyar bevándorlás visszaesett. Ennek több oka is volt. Egyrészt, az Osztrák–Magyar Monarchia jóvoltából tapasztalható ipari és mezőgazdasági fejlődés csökkentette az elvándorlás belső kényszerét. Másrészt, a korábban kivándoroltak nem túl pozitív

tapasztalatai is fékezte a hazánkat elhagyni szándékozók számát. Ezen kívül a hatóságok is lassították a kivándorlás folyamatát, a kivándorlási ügynökök, és hirdetések korlátozásával. 1908 és 1914 között, a brazil földművelésügyi minisztérium már csak 1722 magyar bevándorlót regisztrált. Később, az első világháború alatt már kevesebb, mint 200 magyar bevándorlóról van tudomásunk (Torbágyi, 2004). 1920-ban pedig, a brazil hivatalos statisztikák szerint már csak pár ezer magyar élt Brazíliában (Piller, 1998).

## Argentína

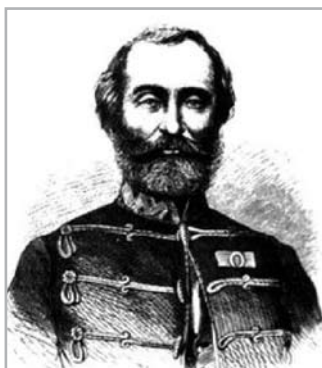
Az argentinai belpolitikai helyzet stabilizálódása után 1853–1895 között több mint egy millió európai érkezett Argentínába, ami az akkori lakosság egy negyedét (25.5%-át) adta. Ugyanakkor, az Osztrák–Magyar Monarchiából alig 12-13 ezer bevándorló választotta új hazájául Dél-Amerika második legnagyobb országát, de ez nem jelenti azt, hogy többségük magyar lett volna. Sőt, valószínű, hogy a magyarok aránya igen csekély volt a tízezres kolóniában. A XIX. század végi argentinai magyarok számát éppen azért nehéz megbecsülni, mivel szétszórtan vidéken, illetve a fővárosban, Buenos Airesben éltek, vagyis minden szervezettség hiányában. Egyes becslések szerint, ebben az időszakban minimum 200-300, maximum 5 ezer magyar élt Argentínában. Magyar nagykövetség, ami hiteles adatokkal szolgálhatott volna, ekkor még nem létezett.

Ami a magyar bevándorlók társadalmi státuszát és foglalkozását illeti, igen összetett képet figyelhetünk meg. A munkások, kereske-

dők, tisztviselők, és parasztok (akik általában szétszórtan éltek, kivéve a Corpus Cristi telepén 1901-től létrejött zárt kolóniát) mellett az 1800-as évek végétől az örömlányok jelenléte határozta meg az argentinai magyarok csoportját. Ebben az időszakban a lengyel, az orosz és a magyar leánykereskedelem virágkorát élte. Nem szabad azonban elfelejtenünk azt a gazdasági kontextust, hogy Argentína ekkor a világ 10 leggazdagabb országa között volt, ami lehetővé tette számára ennek a sajátos szórakoztatóiparnak a felfejlődését.

Ugyanakkor, a XIX. század utolsó évtizedében jelentek meg Argentínában a magyarországi cigányok is, akiknek jelentős része rövid időn belül tovább vándorolt Latin-Amerika más országaiba, noha az „húngaro”<sup>3</sup> fogalom cigányokra (illetve fordítva) való alkalmazása erre az időszakra vezethető vissza.

A társadalmi élet vonatkozásában meg kell említenünk az Osztrák–Magyar Egyesületet (1901) és segélyegyleteket (1884, 1901), amelyek a sok délszláv bevándorló miatt nem nagy népszerűségnek örvendtek. Azonban 1907-ben egy tisztán magyar kezdeményezés is született: a Magyar Munkás Egyesület, ami a magyarság összetartását tűzte ki célul maga elé. Az 1900-as évek kezdetén érkező bevándorlók hatására újabb osztrák–magyar klubok és egyesületek születtek, amelyek egyre nagyobb társasági élettel büszkélkedtek, amit nem változtatott meg az első világháború kitörése sem. Sőt, a rosarioi osztrák–magyar bevándorlók nagy számára tekintettel (még ha leginkább dalmátokról és horvátokról volt is szó) konzulátus nyílt a városban. Később azonban, az antant hatalmak nyomására felállí-



CZETZ JÁNOSZREDES, AZ 1948/49-ES SZABADSÁGHARC VETERÁNJA (1822–1904), 1860-BAN TELEPEDETT LE BUENOS AIRESBAN. Ő ALAPÍTOTTA MEG AZ ELSŐ ARGENTINAI KATONAI INTÉZETET.  
FORRÁS: WIKIPEDIA

tott Royal Comission nevű szervezet azzal a céllal kezdte meg működését, hogy az osztrák–magyar bevándorlók (ebben az esetben az osztrákok és a magyarok) kezében lévő vállalatokat megtörje és ellehetetlenítse a bennük folyó munkát, ami lépésről lépésre gazdasági problémákba sodorta azokat. A vállalatok jelentős része tönkrement, aminek hatása a társadalmi életre is hatással volt, és a néhány évvel korábban még virágzó osztrák–magyar egyesületek a krízis és a pangás jeleit kezdték el mutatni.

## Uruguay

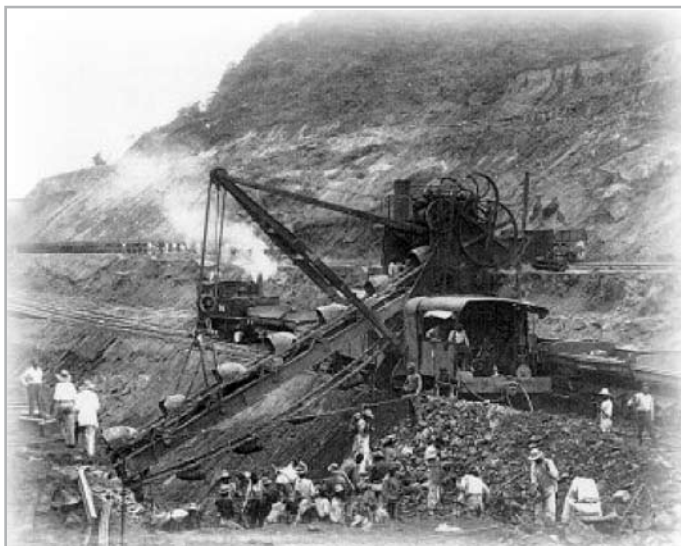
A XIX. század végéig, évtizedeken keresztül polgárháborúktól felfogatott országba alig érkeztek magyarok. Azonban, a belpolitikai helyzet enyhülése után, az 1800-as évek utolsó évtizedeiben megindult az európaiak, köztük a magyarok bevándorlása. 1879–1903 között az Osztrák–Magyar Monarchia területéről 3336-an érkeztek Uruguayba, de közülük csak néhány százán voltak magyarok. Ezek a bevándorlók kisebb számban vidéken szétszórta élők földműves családok voltak, illetve örömlányok, akiket az emberkereskedők Montevideon keresztül próbáltak becsempészni Argentínába, de sokan közülük ebben a városban ragadtak. Ezen kívül, mint Argentínában, „magyaroknak” nevezték a bevándorolt balkáni cigányokat, akik magukat magyarnak mondták és az Argentínába települtekhez hasonlóan Latin-Amerika többi részén is megjelentek. Ezek a sajátos öltözetű és sajátos szokásokkal bíró emberek nem túl pozitív képet

engedtek kialakítani a korabeli, valódi „magyarságról” a Latin-Amerikaiaknak. Végül, bevándorlásukat (a magyarok bevándorlását, vagyis amit alatta értettek, a cigányokét) az 1890-es bevándorlási törvény megtiltotta. Ez a tilalom 1932-ig volt érvényben.

1904-ben megint polgárháború robbant ki az országban, ami még inkább visszavetette az egyébként is gyér bevándorlás intenzitását, így az osztrák–magyarok száma harmadára zsugorodott és csak az 1920-as évek után kezdett újból emelkedni.

## Paraguay

Asperger Zsigmond magyar jezsuita orvos halála után (1776) sokáig nem érkeztek magyarok a távoli latin-amerikai országba (Miklósi, 1936). A történelmi eseményekben nem szűkölködő XIX. századi Paraguay lakossága drasztikusan csökkent, mivel a Szent Szövetség elleni háború 14 éve alatt (1860–1874) több százezer paraguayi esett el. A maradék lakosságnak alig több mint



A PANAMA CSATORNA ÉPÍTÉSÉN (1904–1914) IS RÉSZVETT NÉHÁNY, ÉSZAK-AMERIKÁBÓL BEVÁNDORLÓ MAGYAR  
FORRÁS: [HTTP://WWW.PANARAIL.COM](http://www.panarail.com)

10%-a volt férfi. Ezek után sürgető feladatnak látszott az ország külföldiekkel történő benépesítése, aminek első lépése a Bevándorlási Hivatal 1872-es felállítása volt. A századfordulóig összesen 9 ezer európai (német és szláv földművesek) érkezett Paraguayba. Magyarok is érkeztek az országba, de pontos számukat nem ismerjük, csak annyit, hogy a nyilvántartásban szereplő 450 „osztrák-magyar” család között voltak, akik elsősorban vidéken és a fővárosban telepedtek le. A bevándorolt magyarok között számos egyetemi tanár volt, mint a zalaegerszegi Anisits Dániel orvos-gyógyszerész és kutató, vagy nagybirtokosok, mint a Hertelendy, Domaniczky és a Vámosy család. Ugyanakkor a bevándorolt, egyszerű családok többsége vidékre került, ahol – szervezettség hiányában – gyorsan beolvadt a helyi közösségekbe.

A XX. század első évtizedében, az ingatag belpolitikai helyzet miatt továbbra is kevés, elsősorban földműves foglalkozású, magyar érkezett az országba.

### Az Andok-országok magyarjai: Chile, Peru, Bolívia, Kolumbia és Venezuela<sup>4</sup>

A *Chilébe* 1850 után érkező magyarok pontos számának megítélése nehéz, ugyanis mint a többi latin-amerikai ország esetében, itt is osztrák-magyarként érkezők között voltak nyilvántartva. A chilei statisztikák szerint a monarchiabeli, jórészt dalmát és horvát, bevándorlók 1885-ben 674-en, 1895-ben 1490-en, 1907-ben 3813-an voltak (Torbágyi, 2004). Azt azonban nem tudjuk, hogy közülük pontosan hány volt a magyar. A bevándorlók többsége a csendes-óceáni kikötőkbe érkezett, ahol a megélhetés könnyebb volt, mint az ország más részein, hiszen itt ebben az időszakban is virágzott a kereskedelem. A szerencsétlen sorsú bevándorlók megsegítésére több városban alakítottak

osztrák–magyar segélyegyleteket. Később, a XX. század első két évtizedében is érkeztek magyarok az országba, de közben sokan vissza is tértek Magyarországra, ezért a chilei magyar kolóniára sokkal inkább volt jellemző egy oda-vissza vándorlás, mint a Latin-Amerika többi országában megtelepedettek.

*Peru* és Bolívia már az 1820-as évektől törvényi úton tették lehetővé a külföldiek bevándorlását. A fiatal független köztársaságok fejlődéséhez szükséges volt a jól képzett munkaerőre. A magyarok kivándorlását több feltétel együttes jelenléte tette lehetővé. Egyrészt, Ausztria már az 1830-as években felvette Peruval a diplomáciai kapcsolatot, másrészt, az előző közeledés következményeként 1840-től rendszeres hajójárat indult Fiuméből Peruba (Fiume ekkor a Magyar Királysághoz tartozott). Ez lehetővé tette Magyarországról a közvetlen kivándorlást. Elsősorban horvátok és délszlávok érkeztek a távoli ország guanó és salétrom telepeire. Magyarok elsősorban Cerro de Pasco virágzó bányavárosában telepedtek le. 1881-ben alapították meg az osztrák–magyar egyesületüket, aminek elnöke a magyar származású Simón Tabory volt. *Bolíviában* az 1900-as évek első éveiben élő kb. 1000 fős osztrák–magyar kolónia egy jelentős része bányatulajdonos és kereskedő volt, vagyis elsősorban a gazdasági elithez tartoztak. *Kolumbiába*, illetve *Közép-Amerikába* az adott időszakban a Panama-csatorna építése kapcsán érkeztek magyar munkások és mérnökök, de ezekben az országokban a XIX. század folyamán csak szórványban és nagyon kevés (összesen pár száz) magyar telepedett le.

*Venezuela* kapcsán súlyosbította a helyzetet az, hogy számos diktatúra követte egymást, ezért a bevándorlók általában elkerülték az országot. Az adott időszakban összesen két magyar bevándorlóról van tudomásunk. Később azonban a „fekete arany” általi gazdasági fellendülés és a társadalmi rend pozitív irányú változása eredménye-

képpen Venezuela egyre inkább cél országgá kezdett el válni az európai, köztük a magyar, bevándorlók számára is. Ez azonban a XX. század első világháború utáni történetéhez kapcsolódó időszakot foglalja magába.

## Összegzés

A XIX. század második felének polgárháborúkkal és társadalmi turbulenciákkal jellemezhető időszaka után, Latin-Amerika számos országa célterületté vált az európai, köztük a magyar bevándorlók számára. Kezdetben az 1848/49-es szabadságharc veteránjai (észak-amerikai kitérő után), később különösen a szegényebb földműves rétegek láttak perspektívát a latin-amerikai országokba való betelepülésben, de munkások és értelmiségiek is megjelentek az Új Világ stabilizálódó társadalmában. Argentína a XIX. század utolsó évtizedeiben sajnos a kelet európai, köztük a magyar örömlányok fellegvárának volt tekinthető, ami összefüggött az ország gazdasági fellendülésével, ami magával hozta a szórakoztató ipar e speciális ágában tapasztalható kereslet növekedését.

### FELHASZNÁLT IRODALOM

- A magyar bencések 50 éve Brazíliában.* São Paulo, 1981, Szent Gellért Kolostor.
- BOGLÁR LAJOS: *Brazíliai magyarok. Vázlatok a brazíliai magyar élet kialakulásáról a magyarok II. világháború utáni kongresszusára.* São Paulo, 1938.
- BOGLÁR LAJOS: *Magyarok Brazíliában.* Kézirat. Budapest, 1943.
- KUNCKELNÉ, F. I.: A venezuelai magyar kolónia rövid története. In Csap, L.–Csapó, E.–Kardos, B.–Kunckelné, F. I.–Piller, G.: *A világ magyarsága.* Budapest, 1998, MVNYR.
- MIKLÓSI LÁSZLÓ: *Magyar hősök öt világrészen.* Budapest, 1936, Korda.
- MOLNÁR, GÁBOR: *Magyar hősök Latin-Amerikában a XX. században.* 1936–1997. Pannonhalmi–Szeged, 2004, METEM Füzetek.
- PILLER, GEDEON: Magyarok Brazíliában. In *A világ magyarsága.*

Ugyanakkor, sok esetben, amint azt fentebb említettük, nehéz pontosan megállapítani a dualizmus korában Latin-Amerika területére érkezett magyarok számát, hiszen a statisztikákban jórészt „osztrák–magyar-ként” vannak feltüntetve a Monarchia területéről bevándorló népek. Ez megnehezíti számuk pontos megítélését. Munkánkban nem tértünk ki Közép-Amerika, Mexikó és a Karib szigetvilág magyarjaira. Ezekről a területekről Torbágyi (2004) munkájából több hasznos információt is kaphatunk.

Amint láttuk, az adott időszakban Magyarországról leginkább katonák, mezőgazdasági munkások, bányászok, kereskedők, örömlányok és mérnökök érkeztek a távoli szubkontinens országaiba. Ez jelentős változás a korábban betelepülő 1848-as menekültekhez, vagy a még korábban érkező hittérítő szerzetesekhez képest. Végül, elmondhatjuk, hogy a Latin-Amerikába, a XIX. század második felében már tömegesen érkező magyarok több esetben a ma létező közösségek alapját vetették meg. MOLNÁR GÁBOR<sup>5</sup>

TORBÁGYI, PÉTER: *Magyarok Latin-Amerikában.* Budapest, 2004, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága.  
<http://www.panarail.com/> (2007)

### JEGYZETEK

<sup>1</sup> Boglár Lajos (1938) munkájában az első tömeges magyar bevándorlást Brazíliába Trianon utánra teszi.

<sup>2</sup> Boglár Lajos (1943) kéziratában még a Dunántúlt és az Alföld egyes vidékeit említi.

<sup>3</sup> Az „húngaro” jelentése „magyar”.

<sup>5</sup> Venezuelát is az „Andok országok” közé soroljuk, mivel a Meridai-Kordillerák 5000 métert is meghaladó láncai benyúlnak területére. Ez részesévé teszi az Andok országok közösségének.

<sup>5</sup> Nemzetközi kapcsolatok szakértő, Pontificia Universidad Javerianán (Bogotá, Kolumbia) végezte tanulmányait. Jelenleg az SZTE a PTE és a PPKTE meghívott oktatója.